

General-pukovnik u penziji
NIKOLA PEJNOVIĆ

„Izabrana dela” maršala Tuhačevskog doprinos razvoju vojne teorije i prakse

Do kraja ove godine, u izdanju Vojnoizdavačkog zavoda Beograd, Biblioteka »Savremena vojna misao«, biće objavljena »Izabrana dela« (u dva toma) maršala Sovjetskog Saveza Mihaila Nikolajeviča Tuhačevskog, za koja je predgovor našem izdanju napisao general-pukovnik u penziji Nikola Pejnović.

U nastojanju da čitaocima našeg časopisa i na ovaj način prikazemo izabrane radove maršala Tuhačevskog, u dogovoru sa Vojnoizdavačkim zavodom, prenosimo sadržaj predgovora, koji će, nadamo se, pobuditi pažnju naših čitalaca.

Gotovo je izvesno da će izabrane radove maršala Sovjetskog Saveza Mihaila Nikolajeviča Tuhačevskog naši čitaoci prihvatiti ne samo sa velikom i razložnom radoznalošću već i sa određenim emocijama, zbog njegove prerane i tragične smrti u staljinskim čistkama, koje su bile stravičan izraz despotizma, što je desetak godina kasnije otvoreno ugrozilo slobodu, nezavisnost i samostalnost revolucionarnog socijalističkog razvoja naše zemlje.

Stoga naše izdanje »Izabranih dela« Mihaila Nikolajeviča simbolički označava i naše iskreno nastojanje da se ličnost Tuhačevskog i kod nas upozna izvorno i rehabilituje dosledno. Drugim rečima, velika je šteta što navedeni radovi nisu u našoj zemlji prevedeni i objavljeni znatno ranije, jer bi omogućili da se brojni pripadnici naše mlađe generacije pravovremeno upoznaju sa sjajnom ličnošću originalnog i istaknutog revolucionara, stratega i vojskovođe i sa njegovim stvaralačkim doprinosom vojnoj teoriji i praksi oktobarske revolucije. Međutim, i pored naznačenog zakašnjenja i usporenog

hoda ka istini, njegovi radovi ne gube vrednost ni u teorijskom ni u istorijskom smislu, a njegovo ime i njegov veličanstveni i tragični životni put, uz ostalo, trajno podsećaju i opominju na teška vremena i svirepe metode vladavine mračnih ličnosti, koje su, paranoično strahujući za ličnu vlast, prestiž i samodržavlje, pokosile stotine hiljada najboljih kadrova Boljševičke partije i drugih komunističkih partija, među kojima i naše. U staljinskim čistkama, od naših ljudi koji su izrasli u borbama u oktobarskoj revoluciji, pored mnogih partijskih funkcionera, pogubljeno je i nekoliko visokih komandanata Crvene armije. Rehabilitacija svih koji su stradali nedužni podrazumeva, između ostalog, permanentno upoznavanje i upućivanje javnosti u njihov revolucionarnu delatnost i stvaralaštvo, u stvarnu vrednost njihovog dela i ličnosti, ali i u istorijske okolnosti i aktere progona koji su, u neograničenoj tiraniji, nemilice progonili i ubijali svakog ko im se činio nepodobnim.

Sovjetsko izdanje »Izabranih dela« uži je izbor iz znatno obimnijeg i raznovrsnijeg stvaralačkog opusa Tuhačevskog, koji je nastao u relativno kratkom životu autora i u vremenu koje, po revolucionarnim težnjama i rezultatima, pripada plodnom istorijskom periodu konsolidovanja revolucionarnih pobeda u poznatom građanskom ratu. U sistematizaciji radova sovjetska redakcija se striktno držala istorijsko-hronološkog kriterijuma, što se, s obzirom na veliku istorijsku distancu, formalno-logički može smatrati i umešnim i opravdanim, mada takav kriterijum, sam po sebi, donekle umanjuje značaj i svrsishodnost mogućeg tematskog i problemskog grupisanja odabranih radova.

Suštinska pitanja i određene dileme pri propitivanju dela u celini i toga što je pred nama uslovljeni su time što se i to odabrano stvaralaštvo maršala Tuhačevskog, sticajem okolnosti, mora posmatrati iz dva suprotna ugla, s obzirom na društveno-istorijski kontekst u kojem je Tuhačevski živio i stvarao i na istorijsku distancu koja je omogućila proverenu ocenu ukupne istorijske prakse i završenih događaja, koji su, poput neumoljivog sudije, prihvatili ili odbacili ideje i koncepcije, procene i zaključke tog istorijski značajnog aktera. Pri tome se mora uvažavati specifična priroda vojnog i političkog dela u vezi sa naučnim predviđanjem budućeg rata i načinom njegovog otpočinjanja, trajanja i završetka. Ni jedan strateški scenarist, generalštab ili drugi subjekt, bez obzira na lične domete planera, nije uspeo u dosadašnjoj istoriji da stvori planove i predvidi tokove i procese budućih ratnih zbivanja od kojih nije bilo većih odstupanja. Ta okolnost je istakla, osim planiranja i teoretskih definisanja, značaj

ratnih i vojnih doktrina u svim zemljama, koje nadomeštaju nedostatak preciznih planova, globalno usmeravajući snage, određujući opšte mogućnosti i pravce delatnosti. Ipak, doktrine često povlače i neke pogubne dogmatske reperkusije, budući da jednom prihvaćene sputavaju elastičnost i sposobnost brzog prilagođavanja promenjenim uslovima ratne zbilje. Nešto od toga ćemo naći i u pomenutim radovima, bilo u kontekstu ili u načinu, koji je poučan bez obzira na ovakvu ili onakvu ocenu autora i njegovog doprinosa.

Navedeno dozvoljava i opravdava da se, pre svega, osvrnemo na impresivnu ljudsku ličnost autora i njegove univerzalne stvaralačke sposobnosti ne samo u oblasti vojne već i u drugim oblastima ljudske delatnosti, budući da način i metod njegovog stvaralaštva i njegov celoviti profil deluju inspirativno u svakom pogledu.

Mihail Nikolajevič Tuhačevski, mladi poručnik bivše carske vojske, tek što je bio završio Vojno učilište carice Katarine II, u jednom skoku se — kako kaže Trocki — našao u redovima Boljševičke partije i u samom vrhu strategijskog komandovanja vojnom silom velike oktobarske revolucije. Pošto je u pravi čas došao u neposrednu vezu sa velikim vođom revolucije — Lenjinom, njemu su, od samog početka revolucije i u časovima najtežih kriza, poveravane dužnosti komandanata najvećih i najvažnijih frontova. Radio je kao da je strategiju učio na najvišim vojnim školama sveta, a po političkim i ideološkim rezonima delovao je kao da je završio više marksističkih univerziteta. Njegovi biografi nisu do sada objasnili odista redak fenomen da mlađić od 25 godina ne samo ispolji toliki talenat i kreativne sposobnosti već i takav obim različitih naučnih spoznaja i obrazovanje koje se obično očekuju u poznim godinama ljudskog veka i životnog iskustva.

Već iz tih delimično izdvojenih radova vidi se da je Tuhačevski u sve domene ratne veštine ulazio podjednako kompetentno i suvereno. S tim u vezi jednako je kvalifikovano raspravljao i o taktičkim radnjama pojedinca i grupe i o velikim strategijskim operacijama armija i frontova.

Začuđuje i oduševljava saznanje sa koliko je poznavanja specifičnih problema vidova i rodova ili pojedinih sistema oružja i pojedinačnih tipova naoružanja učestvovao u diskusijama, zauzimao stavove i donosio meritorne odluke. Iz njegovih radova je očigledno da se ne može raspravljati i odlučivati o taktici a da se ne poznaje strategija, i obratno, kao što se ne može odlučivati o tehničkim borbenim sredstvima bez predviđanja uslova u kojima će se voditi oružana borba i bez poznavanja stepena privrednog razvoja zemlje u celini i sagledavanja njene razvojne ekonomske moći.

Kada se radi o profilu ličnosti maršala Tuhačevskog, neka vrsta istorijskog rariteta jeste i ne tako česta činjenica da u istoj ličnosti nalazimo srećno objedinjena svojstva velikog vojskovođe i stratega praktičara, i velikog analitičara sa istančanim smislom i afinitetom za teorijski rad. Iako nam se na prvi pogled može učiniti da ličnost i delo Tuhačevskog imaju sličnosti i podudarnosti sa poznatim istorijskim primerima drugih velikih vojskovođa, ipak je među njima najveća razlika upravo u tome što je Tuhačevski, uporedo sa ostvarenjima na bojnopolju, oblikovao i istoriju svojih vojevanja i što je teorijski uopštio obimna i različita iskustva prvog svetskog rata i građanskog rata u Rusiji, dok su to u ranijim slučajevima, po pravilu, naknadno činile druge ličnosti, bilo kao savremenici ili kao sledbenici aktera velikih bitaka i pobeda.

Tuhačevski, između ostalog, nije smatrao da je strategija »sva u izvršenju«, kakvo je bilo napoleonovsko vladajuće geslo, nije mislio da se ona tiče isključivo talenta, nadahnuća i ingenioznosti vojskovođe, puke prakse i empirije, već je na strategiju, stvarajući je, gledao u okvirima sjedinjene prakse i teorije, odnosno vojne nauke. Pri tome se, kao autentičan dijalektičar, znalački oslanjao na Marksov metod spoznaje i istraživanja društva i istorije, čak i uz javno opiranje nekih uticajnih sovjetskih rukovodilaca, koji su, vulgarizujući egzaktnost, smatrali da je marksizam u pitanjima strategije suvišan, kao što se, po krajnje proizvoljno konstruisanoj analogiji, ne može primeniti na Euklidovo shvatanje matematike i njenih operacija.

Sledstveno tome, metod kojim se služio Tuhačevski poučan je i dragocen, s obzirom na aktuelnu i iskustvenu vrednost, jer Tuhačevski u svom teorijskom stvaralaštvu nije polazio samo od istorijskih premisa i pouka prošlosti već se čvrsto držao žive, svakodnevnne fenomenologije, naročito one koja, kao naboj, rezultira iz energije oslobođenih ljudskih potencija i naroda, i nastojao je, manje ili više uspešno, da predvidi buduća zbivanja i smerove društvenog razvoja sopstvene i drugih zemalja.

S tim u vezi, zadivljuje i njegovo svestrano poznavanje stranih armija, dostignuća i razvoja svetske, pre svega evropske vojne misli. Tuhačevskom ta znanja nisu koristila da, *per analogiam*, podražava i kopira tuđa gledišta i rešenja, već ih je koristio samo kao jedan od elemenata analize i projektovanja sopstvene vojne organizacije i teorijskog osvetljavanja vlastite prakse i budućih ratnih zbivanja.

Kao što je jednom nogom uvek bio u živoj istoriji i iskustvu, a drugom u teško predvidljivoj budućnosti, Tuhačevski je neprekidno

jednim okom opservirao svet, a drugim svoju veliku i revolucijom probuđenu zemlju, njenu materijalnu i duhovnu tradiciju i stvarnost, a iznad svega njenu revolucionarnu svetsku i istorijsku misiju. Ta misionarsko-revolucionarna konstanta kasnije će se, poput dečje bolesti, postepeno, ali sigurno, pretvarati u klasno i ideološko sektaštvo i političku isključivost, svojstvene skoro svakom velikom revolucionarnom prelomu, što je mestimično omelo i prigušilo i njegovo, inače racionalno promišljanje i objektivno otežalo doslednu primenu strogo naučnih i nepristrasnih metoda i pristupa istoriji i revoluciji.

Međutim, i tu zabludu o takozvanom eksportu revolucije treba razumeti kao uticaj složenosti uslova pod kojima je Tuhačevski delovao i stvarao i kao uvreženo predubeđenje da revolucija odjednom mora pobediti u svim, ili u većini razvijenih zemalja.

Uostalom, celovitije gledano, njegovi radovi se i odnose prevashodno na teorijska i praktična razmatranja strogo vojne problematike, a politiku i ideologiju dotiču samo onoliko koliko su interakcijski i najtešnje povezane sa vojnom sferom. Filozofska dimenzija i moć apstraktnog promišljanja, kakvo, na primer, nalazimo u radovima Klauzevica i u klasičnoj vojnoj misli nekih drugih stvaralaca, na žalost, ne zauzimaju isto mesto u delu Tuhačevskog, već dominiraju konkretna razmatranja relevantnih i aktuelnih problema vojne organizacije i ratne veštine.

Ti odabrani radovi, između ostalog, reljefno prikazuju Tuhačevskog i kao jednog od vodećih organizatora i reformatora Crvene armije, i to u ono složeno vreme kada je trebalo ubrzano delovati na širokom planu modernizacije, mehanizacije i celovite reorganizacije. S tim u vezi, i sada upečatljivo deluju njegova predviđanja o ulozi avijacije u budućem ratu, razmišljanja o padobranskim jedinicama, o tenkovskim snagama, o radiju kao sredstvu veze, o hemiji i njenoj primeni u oblasti vojnih nauka. Smelo ulazeći u pojedinosti, Tuhačevski je vidovito predvideo ne samo turbinsku mlaznu avijaciju već i masovnu upotrebu snažnih padobranskih desanata i izvođenje kompletnih vazdušnodesantnih operacija.

U polemici sa Fulerom, vodećim britanskim zagovornikom male, profesionalne tenkovske vojske, Tuhačevski je opovrgao njegova gledišta argumentima i jasnim stavom da on zanemaruje čoveka u budućem ratu. Istina, i sam Tuhačevski je znao da omane i brzopleto zaključi da za razvoj taktike nisu presudno značajni čovek i ljudski faktor, iako je takav značaj neopozivo potvrdila istorija ratova, a naročito francuska i oktobarska revolucija. Drugog britanskog teoreti-

čara, naprotiv, kritikuje što, *a priori*, sa konzervativnih pozicija poriče svaku budućnost tenkovskim jedinicama. Uzme li se u obzir i jedna i druga kritika, Tuhačevski ipak brani uravnotežen i dijalektički iznijansiran odnos čoveka i tehnike.

S obzirom na to, velika je šteta što SSSR uoči drugog svetskog rata nije stigao da realizuje velike zamisli i dalekosežne programe privrednog i vojnog razvitka, usmerene na stvaranje krupnih oklopnih i mehanizovanih jedinica, transportne i bombarderske avijacije, i što do početka rata nije dovršio proces preoružavanja i reorganizacije bar glavnine svojih operativno-strategijskih sastava predviđenih za evropsko ratište. Pored krajnjeg uvažavanja značaja tehnike, njenog izuzetnog poznavanja i predviđanja budućih naučnih i tehnoloških trendova, Tuhačevski je uspeo da se sačuva od pogubne opasnosti tehnokratizma i idolatrije tehničkih faktora na uštrb uloge svesti i morala ljudi. Bilo mu je jasno da je i u okviru vojnog dela samo verovanje u socijalizam, koje nije poduprto istinskim uvažavanjem čoveka, najobičnija ideološka farsa birokratije.

U okviru ukupnih, odista fascinantnih aktivnosti vojnika, revolucionara i pregaoca, posebnu pažnju zaslužuje uloga Tuhačevskog u obuci i vaspitanju brojnih generacija oficira i vojnika Crvene armije i osposobljavanju njenih trupa i štabova. Sudeći samo po objavljenim radovima, Tuhačevski je i kao pedagog, kao nadahnuti didaktičar, nastavnik, instruktor i analizador nastavnih planova i programa prevazišao i u mnogo čemu nadmašio svoje rezultate i doprinose u drugim sferama vojne misli. Naime, on je od Lenjina naučio da same ideje i koncepcije, a i najbolje zamisli, ne znače mnogo ako se temeljito i dosledno ne prenesu na ljude i buduće aktore rata, jer ideje i teorije, da bi postale materijalna snaga, moraju prvo ovladati masama.

Tuhačevski je u naponu životne i komandantske snage uporedo organizovao vežbe i manevre, održavao nastavne zborove, pisao referate, upućivao i savetovao, kritikovao i ispravljao. Koliko je brinuo i umeo da zapazi i svaku pojedinost vidi se i po tome što je u njegovim radovima našla mesto i stroga primedba novinskom foto-reporteru koji je objavio fotografiju u vojnom listu na kojoj vojnici sa svojim desetarom nehaljno gađaju sa kolena umesto da zalegnu u zaklon i tako sačuvaju život i postignu veće borbene efekte. Slično je reagovao i kada je video kako padobranci iskaču iz aviona bez oružja i bez odgovarajuće zaštite lovačke avijacije. Svi njegovi radovi pisani su jasnim stilom i biranim jezikom, a oni o obuci i vaspitanju osobito sugestivno i plastično.

U vezi sa organizovanjem jedinica na teritorijalnom ili milicijskom principu, a i sa tretiranjem obuke u kasarnama, preduzećima i naseljima Tuhačevski je ostao nedorečen, što verovatno nije slučajno, s obzirom na poznate kontroverze o tim pitanjima na najširem političkom planu i u vrhovima sovjetskog partijskog i državnog rukovodstva.

Našeg čitaoca će posebno začuditi što u tim radovima nema ni jedne reči o organizovanju partizanskih jedinica i o obuci za partizanski način ratovanja. Začuđuje, takođe, što autor u jednom od svojih članaka pojam »naoružanog naroda«, na kojem se inače ne zadržava, već ga samo uzgredno dotiče, vezuje za sitno seljaštvo i buržoaziju, tj. za modele buržoaskog vojnog organizovanja, previđajući, namerno ili slučajno, Marksove analize i anticipacije o naoružanom narodu iz doba pariskog ustanka komunara. I to se, mislimo, može razumeti samo u okvirima poznatih lutanja i zastranjivanja u pogledu različitih koncepata o državi i etatizmu i s obzirom na različite i teške dileme o ustrojstvu države nakon revolucije i građanskog rata.

Trajan i najveći dojam na svakog čitaoca bez sumnje će ostaviti bezgranična radna energija Tuhačevskog i njegova predana aktivnost entuzijaste i revolucionara koji se celim bićem predavao stvari revolucije i revolucionarnim društvenim obavezama. Urođenim talentom i lucidnim umom ne mogu se objasniti njegovi dometi i rezultati na širokom planu teorijske i praktične aktivnosti, već uz dar i um valja uočiti radne navike Tuhačevskog, neumorno pregalaštvo koje se, izgleda, iz godine u godinu obnavljalo i uvećavalo. Samoizgradnja i impresivan kvantum opštih i specijalizovanih znanja omogućavali su Tuhačevskom da po progresivnoj stopi povećava i sopstvene radne angažmane. Njegove radove i članke, studije i knjige nisu pisali i pabirčili njemu potčinjeni referenti da bi ih on samo potpisao i objavio. Štab je, kao dostojanstven komandant, koristio za efikasno komandovanje, a ne za namirivanje ambicija u oblasti vlastite publicističke i teorijske delatnosti. U tom smislu ljudska principijelnost i revolucionarna etika nadilaze svaku zloupotrebu načela subordinacije, što se, kada se radi o Tuhačevskom, snažno manifestovalo u njegovoj ukupnoj delatnosti do kraja života.

II

Iako je Tuhačevski u mnogo čemu vizionarski predvideo budući vojni razvoj, ipak je njegov horizont nužno omeđen vremenom i okolnostima u kojima je živio. Stoga tog, po mnogo čemu genijalnog

i besmrtnog vojnog pisca, savremeni istorijski videoskop stavlja u donekle neravnompravan položaj, jer je stvarao i delovao u određenim uslovima kao teoretičar i praktični prognostičar, dok se njegovi današnji tumači i komentatori pojavljuju u poziciji istorijskih arbitara koji na osnovu prošlih događaja zasnivaju svoje retrospektivne teorijske sudove. Međutim, suština nije u tome ko je a ko nije bio u pravu, već u tome da se sve nepredvidljivosti, promašaji, privremeni porazi i zablude pretvore u pozitivna iskustva za mlađe generacije, sa dubljim i trajnijim praktičnim i teorijskim spoznajama. Uspomeni na njega, kao satisfakcija, ide u prilog i okolnost da on i plejada njegovih savremenika i saradnika, među njima većina komandanata različitog ranga, nisu, zbog poznatih monstruoznih likvidacija, učestvovali u rukovođenju i komandovanju u početnom periodu rata na koji se odnosi najveći deo njegovih teorijskih prognoza i praktičnih pripremnih ostvarenja. U istorijskoj praksi se, naime, dogodilo nešto obrnuto od onog što je za autora bila jedna od teorijskih maksima prema kojoj se početni period rata može još u miru realno i dosta verno predvideti i isplanirati, dok njegov daljnji tok u mirnodopskim pripremama ostaje u tami nepoznatog i nedokučivog. To nas podstiče na misao da su se uz drugačije postupke i sa više vizionarstva i praktične racionalnosti u domenu politike mogli izbeći ili umanjiti tragični porazi Crvene armije u početnom periodu rata 1941. godine i teške reperkusije na njegov celokupan kasniji tok. Naravno, i ta tvrdnja ostaje u domenu hipoteze sve dok se potpunije naučno ne elaborira.

Bilo kako bilo, našeg čitaoca valja podsetiti da je Tuhačevski, između ostalog, polazio od pretpostavke da će svaki budući rat Sovjetskog Saveza po karakteru biti nužno revolucionaran, ne samo zato što će braniti tekovine socijalističke revolucije unutar sopstvene zemlje već i zato što će se ratna dejstva neophodno preneti na prostore drugih evropskih zemalja, a tamo će se, u pozadini agresora, vojnici zaraćenih strana bratimiti i istovremeno će započinjati proleterske revolucije na koje se i ranije računalo. Ideološki delirijum i svojevrсна revolucionarna euforija znatno su zamaglili njegove teorijske poglede o shvatanju karaktera i oblika budućeg rata i doveli do mnogih praktičnih, a delimično i teorijskih negativnih posledica.

Tuhačevski je, na primer, svojevrstveno, prema navedenim gledištima, predlagao da se pri Kominterni obrazuje svetski proleterski generalštab, koji bi rukovodio vojnim operacijama u očekivanim proleterskim revolucijama Evrope i sveta. Do formiranja tog štaba ne samo da nije došlo već je 1943. godine usledila likvidacija Komuni-

stičke internacionale. Njegova krajnje pojednostavljena šema o karakteru budućih ratova, u kojoj se kao odvojene kategorije navode: građanski, nacionalnooslobodilački, kolonijalni, imperijalistički rat i, posebno, rat imperijalističkih država protiv socijalističke zemlje, nije u svemu izdržala probu istorije. Suštinski korektiv istorije odnosi se na objedinjavanje više kategorija tih ratova u jednu jedinstvenu društvenu pojavu koja je bila svojstvena savremenom dobu i životnim problemima čovečanstva. Radi se, naime, o tome da su se u karakteru jednog istog rata sticale i spajale nacionalnooslobodilačke, odbrambene, revolucionarne i antikolonijalne odrednice, odnosno više posebnih vrsta ratova. Zar nije, između ostalih, baš naša zemlja istovremeno i organski neodvojivo vodila i narodnooslobodilački i revolucionarni rat. Činjenica je, uostalom, da je i SSSR u neodvojivom jedinstvu vodio odbrambeni, oslobodilački i revolucionarni rat, poznat kao veliki otadžbinski rat.

Prema tome, opsesija građanskim ratovima i revolucijama, koje su sa velikom sigurnošću predviđene za sve evropske zemlje, pokazala se kao fatalan previd. Istorijsko opterećenje se još jednom pokazalo kao snažniji faktor od racionalne vizije budućih svetskih zbivanja. U Evropi ne samo da nije došlo do očekivanih proleterskih revolucija u pozadini imperijalističkog i fašističkog agresora nego je, u praksi, sklopljen poznati pakt između Hitlera i Staljina, a kada je usledila agresija na SSSR, Staljin i Komiterna, po njegovom nalogu, otvoreno su se suprotstavljali i najstrožije zabranjivali svaki revolucionarni pokret koji bi sadržao i minimum socijalnih promena bivših buržoaskih režima i društava.

Umesto potpomaganja i podsticanja revolucionarnih pokreta u porobljenim zemljama Evrope, uporno se i dugotrajno od zapadnih saveznika zahtevalo otvaranje drugog fronta u Evropi, pa je poznata staljinska dogmatska sholastika iznova došla do punog izražaja. Od takve vladajuće doktrine, i bez najmanje štete za jedinstvo antihitlerovske koalicije, odstupila je jedino Komunistička partija Jugoslavije, vodeći istovremeno i oslobodilački rat i revoluciju, jer se revolucija bez oslobodilačkog rata, i obrnuto, nije mogla realizovati. SSSR je, dakle, umesto doktrine podsticanja revolucija, vodio veliki otadžbinski rat u okviru antifašističke koalicije i u tesnom savezu sa glavnim i najjačim imperijalističkim silama Zapada, sa kojima je, kasnije, umesto širenja i podržavanja revolucija, sklapao sporazume o podeli interesnih sfera, što je potpuno odudaralo od poznatih Lenjinovih stavova o spoljnoj politici prve zemlje socijalizma. U uslovima oslo-

bodilačkog rata protiv opasnosti koja je svetu zapretila od fašizma doktrina i geslo »klasa protiv klase« doživeli su radikalne modifikacije.

Sličnu metamorfozu doživela su i gledanja na karakter i misiju Crvene armije koja sada, u drugačijim i neočekivanim uslovima, nije više smatrana međunarodnim odredom svetskog proletarijata, kako se nekad isticalo, već je dobila status nacionalne i otadžbinske oružane sile, u koju se, u novoj misiji, naprečac uvode oficirski i general-ski činovi, epolette, uniforme, odlikovanja i sve druge insignije nacionalnog, pa i feudalnog istorijskog porekla. Njena moralna snaga i borbeni duh grade se, dakle, na evokaciji velikih nacionalnih i patriotskih tradicija, pozivanjem na Minjina, Požarskog, Aleksandra Nevskog, Suvorova, Kutuzova, Petra Velikog i na plejadu drugih ruskih velikana. Čak su se i crkveni velikodostojnici angažovali u razvijanju patriotizma i borebnog raspoloženja za odbranu otadžbine. Umesto pozivanja na internacionalizam radničke klase u novim uslovima, javno se poziva na solidarnost i bratstvo slovenskih naroda, što je propaganda široko koristila. Nacionalnom nihilizmu i negatorskom stavu prema prošlosti i istorijskim tradicijama time je došao kraj. Nekoliko godina kasnije, ne bez razloga, Crvena armija je preimenovana u Sovjetsku armiju.

Posledice brojnih zabluda u početnom periodu rata rezultirale su pogubnim učincima po sovjetsku vojnu strategiju i u teorijskom i u praktičnom smislu. Agresor je ostvario ne samo vojnostrategijsko već i političko iznenađenje u najširim razmerama. Antifašističke snage sveta, pre svega zbog imperijalističkih kalkulacija zapadnih rukovodećih krugova, zatečene su podeljene i razjedinjene. Početni operacijski planovi sovjetske vrhovne komande, s obzirom na nastale obrte, bili su više smetnja nego pomoć u kritičnim časovima u početnom periodu rata. Doktrinarna opredeljenja za ofanzivu, za široke i duboke ofanzivne manevre i prenošenje dejstava na prostore van SSSR-a ostala su da čekaju povoljnije prilike, ali, na žalost, po cenu tragičnih ljudskih žrtava i stradanja i uz teške gubitke u materijalu, vremenu i prostoru. Tuhačevski je, sudeći prema odabranim radovima, ostao u znatnoj meri jednostran u vezi sa organizovanjem i izvođenjem vidova strategijskih dejstava, i to pre svega zbog navedenih neadekvatnih političkih procena, što se ne može samo njemu, niti njemu prvenstveno upisati u hipoteku. Strategijska ofanziva, uz primenu širokih manevara i dubokih proboja i obuhvata, zauzima počasnno mesto u teoriji i doktrini Crvene armije, kako se vidi iz tih radova, ali zato u njima ne nalazimo odgovarajuću pažnju posvećenu

strategijskoj defanzivi i odbrani uopšte i manevru unazad, koji bi se koristio za izvlačenje krupnih vlastitih grupacija ispod uništavajućih udara nadmoćnijeg oklopnog i brzopokretnog protivnika kojeg, uz to, izdašno podržavaju snažne vazdušne flote.

Defanzivni (odstupni) strateški manevri, oslonjeni na velike rečne tokove i unapred pripremljene odbrambene pojaseve, borbe u većim naseljenim mestima i gradovima pravovremeno pripremljenim za odbranu, odgovarajuća praktična i teorijska priprema za borbu u okruženju i proboj iz okruženja i korišćenje masovnih partizanskih dejstava u pozadini protivnika sa čvrstim osloncem na raznolike aktivnosti naroda uveliko bi na početku rata ublažili krupne poraze Crvene armije i doprineli lakšem savlađivanju početnog perioda rata i strateškog iznenađenja. To je naredna generacija sovjetskih vojskovođa i maršala u svojim memoarima u šezdesetim godinama našeg veka ubedljivo posvedočila. Izgleda da su Crvenu armiju strateškoj odbrani i defanzivnom manevru više naučili nemački osvajači i Hitlerovi feldmaršali nego njeni predratni nastavni programi i ratni planovi, ali će se desiti i obrnuto, u kasnijem periodu rata, kada su došle do izražaja blistave ofanzivne kampanje i obuhvatne napadne operacije sovjetskih frontova i armija pod komandom mladih i briljantnih sovjetskih vojskovođa. Strateška odbrana Lenjingrada, Smolenska i Sevastopolja, a zatim na velikoj dubini odbrana Moskve i Volgograda, koliko god izgledale strateški iznuđene i moralno-patriotskim ponosom i ljudskim gnevom motivisane, pored simboličkih podsticaja vezanih za njihove nazive, po svom značaju će trajno ostati u istoriji ne samo kao svetli i neprevaziđeni primeri herojstva i požrtvovanosti vojske i naroda već i kao sredstvo i način kojim se onemogućava celovita i definitivna primena fašističko-germanske strateške »Kane« na odlučujućem — istočnoevropskom ratištu. Pokazalo se da su napad i ofanziva bili i ostali važniji i odlučujući vidovi borbenih i ratnih dejstava, ali i da je odbrana u strateškim i operativno-taktičkim razmerama nužan i neizbežan vid dejstava bez kojeg nema ni njenog antipoda — uspešne ofanzive i napada. Stoga opravdano je konstatovati da je o prošlom ratu uvek lakše »mudrovati« nego predviđati i pripremati predstojeći, što je večna zloslutna enigma ratne veštine svih vremena.

Predviđanja Tuhačevskog vezana za ulogu tenkovskih snaga u budućem ratu u praksi su se potvrdila, čak znatno više nego što je on naslućivao, i na vlastitoj i na protivničkoj strani. Za žaljenje je, međutim, što sovjetska vrhovna komanda u početnom periodu rata nije raspolagala krupnim strateškim oklopnim sastavima pribli-

žno onima kojima je raspolagao protivnik, čime se jedino moglo parirati njegovim dubokim prodorima i širokim obuhvatima na prostranom sovjetskom ratištu. Pokazalo se i ranije, na primeru Francuske, da nije dovoljno posedovati određeni kvantum oklopnih snaga i sredstava, već je od suštinskog značaja njihovo formiranje u sastave koji optimalno odgovaraju načinu njihove upotrebe u taktičkim, operativnim i stratejskim razmerama. Organizacija tenkovskih snaga samo do taktičkog nivoa, za zemlje kakav je SSSR, uveliko je obezbedila efikasnost tog roda oružanih snaga. U daljem toku rata Sovjeti su i to majstorski rešili, u čemu je, svakako, i deo vizionarske i stvaralačke uloge maršala Tuhačevskog.

Entuzijazam maršala Tuhačevskog u vezi sa razvojem i upotrebom vazdušnodesantnih trupa najmanje je, na žalost, izražen u ratnoj praksi sovjetskih oružanih snaga, što ne negira značaj pionirske uloge sovjetske vojne misli i lične zasluge autora u vezi sa tim. Ne razmatrajući razloge koji su to uslovili, konstatujemo samo da se sovjetska strategija našla pred dve istovremene, uzajamno povezane praznine, tj. pred nedostatkom vazdušnodesantnih snaga operativnog i stratejskog radijusa i pred nedovoljno razvijenim partizanskim ešelonom u pozadini protivnika. U odabranim radovima o kojima raspravljamo predviđeni su vazdušni desanti veoma krupnih sastava, dok se o partizanskim dejstvima uopšte ne govori, što će iznenaditi našeg čitaoca s obzirom na naša i kasnija sovjetska partizanska iskustva.

Interesantno je i to da su se iskustva građanskog rata teorijski široko eksploatisala i praktički koristila, a da je njihova partizanska komponenta zanemarena i odbačena. Razlozi za takav odnos prema naznačenoj komponenti verovatno su — pored usmerenosti na ofanzivu od prvog časa rata, uz prenošenje dejstava na prostore protivnika sa zamišljenim revolucionarnim ustancima u njenoj pozadini — i u tome što je sovjetsko rukovodstvo, nakon građanskog rata, svim silama težilo da u zemlji što hitnije uvede red i disciplinu, stvori regularne i klasične oružane snage i što pre prevaziđe anarhiju i raspuštenost, u šta je ubrajana i tzv. partizanština. Toj činjenici će kasnije doprineti i pojava »kulta ličnosti«, sa svim što se pod tim podrazumeva. Pri tome, ne treba zaboraviti da se radi o geografski velikoj i mnogoljudnoj zemlji koja, prirodno, drugačije oseća vlastitu moć i drugačije misli o načinima svoje odbrane. Kad su u toku rata ipak formirane i upotrebljene partizanske snage, one su se od naše prakse razlikovale i po tome što ih je po pravilu formirala, naoružavala, snabdevala i kadrovski obezbeđivala Vrhovna komanda Crvene armije, kao i sve druge delove oružanih snaga. To se odrazilo

na njihov karakter, jačinu i rasprostranjenost i na centralistički način borbene upotrebe. Sve to navodimo ne zbog kritike, niti zbog ovakve ili onakve ocene, već zbog ukazivanja na različite uslove na našem i na velikom sovjetskom ratištu i, analogno tome, na različita iskustva te vrste.

Konačno, sa zadovoljstvom treba konstatovati da će »Izabrana dela« tragično nestalog maršala Sovjetskog Saveza Mihaila Nikolajeviča Tuhačevskog biti dragocen prilog našim raspoloživim fondovima vojne literature i da će značiti veliku pomoć u teorijskom i stručnom oblikovanju i vaspitanju naših aktivnih i rezervnih starešina u vojnim školama i u trupi, a i u naučnoistraživačkom radu u oblasti teorije ratne veštine.

Maršal SSSR-a Sergej Sergejevič Birjuzov, svojim angažovanim i izdašnim predgovorom, učinio nam je izabrane radove Tuhačevskog još bližim i pristupačnijim.